

Бібліотека
Вл. Тукалевського.

30674

Проф С. В. БОРОДАЄВСЬКИЙ.

и 5384

Відбиток з Записок
У.Г.А. в ЧСР.

В. Шмаг
IV. 1927.

ПРИНЦИПИ КООПЕРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА.

I.

НЕОБХІДНІСТЬ ОКРЕМОГО КООПЕРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА.

Для широкого свого розвитку кооперація має невідкладну потребу у відповідних умовах для існування і діяльності кооперативів і, перш за все, в сприятливому для кооперації законодавстві.

По самій своїй конструкції (об'єднання осіб, а не капіталів), по характеру своєї діяльності (утворення справедливих відношень в царині обміну й продажу), кооперативи значно відрізняються від приватно-капіталістичних організацій. Тому, а також, приймаючи на увагу значнішу, ніж в інших галузях економічного життя, сукупність моральних основ, на яких ґрунтуються кооперативи, вони не можуть нормуватися звичайними законами цивільного чи торговельного прав, а потребують окремих законодавчих норм, спеціального кооперативного законодавства.

ЗАВДАННЯ КООПЕРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА. Що до останнього, то воно повинно будуватися так, щоб залишати кооперативам можливо повну свободу для їх зорганізування та розвитку й одночасно вживати заходів, щоб під прапором кооперації не працювали псевдо-кооперативи, то-б то, по істоті капіталістичні установи.

В можливому приміненню цих двох головних завдань і полягає суть встановлення тих принципів, які можуть бути рекомендовані при виробці кооперативного законодавства.

Таке законодавство повинно ясно і точно вирішувати чотирі головних питання, а саме: а) права кооперативів; б) права і обов'язки членів кооперативу; в) взаємовідношення членів між собою та з кооперативом і г) ознаки, якими кооперативи відрізняються від капіталістичних організацій.

Які ж принципи мусять бути положені в основу кооперативного законодавства по кожному з цих головних моментів його змісту?

СИСТЕМИ КООПЕРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА. Але, раніш, ніж переходити до деталей, зупинимось на питанні про системи кооперативного законодавства. Їх дві: 1) єдиний для всіх галузів коопе-

рації кооперативний закон і 2) окремі законодавчі акти по кожній галузі кооперації.

Остання система має свої зручності; вона дає можливість точно передбачати все, що цікавить як раз даний вид кооперації. Але, з причин полегшення можливостей ознайомлення з кооперативними законами і, таким чином, усунення одної з перешкод до розвитку кооперації, слід дати перевагу єдиному кооперативному закону для кожної країни і навіть, по можливості, для всього світу. Правда, все-світній кооперативний закон зараз — ще неможливий до переведення в життя, але, він зовсім не є якоюсь-то утопією. Діло в тому, що значна більшість тих основ, на яких ґрунтується кооперація, може бути визнана кооперативними принципами в міжнародньому масштабі. тому, може, вже недалеко мийбутнє здійснить в кооперативному житті те, що в сучасний мент є тільки мрією.

II.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ КООПЕРАТИВУ. Але, незалежно від того чи іншої системи кооперативного законодавства, воно повинно додержуватися властивих кооперації принципів.

Переходючи до детального з'ясування принципів відносно законодавчих норм, якими встановлюються права кооперативів, скажемо два слова про ступінь необхідности містити визначення поняття кооперативу в самому законі. На наш погляд, кооперативний закон не повинен стреміти до того, щоб давати детальне, близьке до наукового визначення кооперативу. Закон може обмежитися встановленням лише головних ознак кооперативу; що-ж до деталей цих ознак, то вони можуть бути екстрагуємі з самого тексту закону. При такому способі при приміненні кооперативного закону буде менше непорозумінь, особливо, з боку реєстраційних установ.

Приклади визначення поняття кооперативу в тексті закону, які помічаються в деяких законодавствах різних країн, не можуть бути визнані задовольняючими і завше дають підставу для непорозумінь, бо в них завше ті чи інші істотні ознаки кооперативу не передбачені зовсім. Такий характер носять визначення кооперативу в різних найдоскональніших кооперативних законодавствах, наприкл., в кооперативному Голяндському законі 1876 року; в Манітобському (Канада) законі 1925 р.; проектах таких законів 1925 р. — Швейцарському, Румунському та Спол. Америк. Штатів. При цьому ні в Румунському, ні в Швейцарському законопроектах в означенню поняття кооперативу не має зовсім вказівки на відповідальність членів по обов'язках та втратах кооперативу і навіть, на рівноправність членів в загальних зборах. Що ж до проекту загального кооперативно-

го закону Спол. Амер. Штатів, то тут ми, крім того, не знаходимо вказівки ні про вільний вступ членів до кооперативу, ні про вільний виступ з нього і т. и.

Найліпшим розршенням цього питання була-б коротенька згадка в законі, що кооператив є об'єднання осіб, які мають цілю розв'язувати ріжні економічні завдання на основах, передбачених в дальніших статтях закону.

ЦІЛІ КООПЕРАТИВІВ. Що ж повинен сказати закон відносно цілей кооперативу? — В цьому відношенні йому не слід вдаватися в деталі; не слід тако ж приймати ролю ментора, що забороняє кооперативам (як то робить, напр., німецький кооперативн. закон 1889 р.; манітобський кооп. закон 1925 р.) ведення тих чи інших операцій. Було-б найліпше сказати в законі, що цілю кооперативу є допомогати матеріальному добробутові своїх членів шляхом організації спільних операцій, чи праці членів.

Чи слід підкреслювати в законі, що цілю кооперативу мусить бути тако ж підвищення „духовного“ стану своїх членів?

— Ні, не слід. Поставлене, як головна ціль, це завдання може вимагати всіх зусиль членів і може шкодити успішному досягненню цілі підвищення метеріального добробуту членів, що повинно бути головною метою кооперативу. Коли ж підвищення духовного стану членів вважати за ціль додаткову, факультативну, то вона буде до деякої міри досягатися самим фактом діяльності кожного кооперативу, який вже в своїх принципах містить елементи, які можуть впливати на підняття духовного стану членів.

— Чи слід законові перелічувати види кооперативів, які утворювати дозволяється?

— Ні, цього ліпше було-б не робити: вичерпати їх не можливо; обмежувати їх — не в інтересах широкого розвитку кооперації.

Закон мусить, одначе, вимагати, щоб всі операції, які може вести даний кооператив, були зазначені в статуті.

Законові не слід забороняти ведення операцій з не членами; але умови ведення таких операцій мусять встановлятися в статутах і повинні не містити в собі жадних елементів якої б не було експлоатації не - членів.

ФОРМА ТА ПОРЯДОК УТВОРЕННЯ КООПРАТИВУ Відносно форми та порядку утворення кооперативів, законові слід дозволити, як кооперативи, що виникають по статутах, так і кооперативи, що мають підставою звичайний цивільний договір.

Такі договірні кооперативи в б. Росії до революції мали значний розвиток, особливо — в Сібіру в маслоробчій кооперації. Сподіватися на їх широкий розвиток в майбутньому взагалі не приходитьсь. Але, договірні кооперативи не слід було-б забороняти: вони є дуже зручний спосіб негайного утворення кооперативного об'єднання союзного харектеру. Ясно, що, по самому характері діяльності ко-

оперативу, той договір, на якому ґрунтується його існування, мусить бути не тільки на письмі, але повинен бути ще й нотаріальним.

Що до статутарних кооперативів, необхідно встановити реґістраційний спосіб їх відкриття та ще й в загальних, а не спеціальних судових установах, щоб на розвиток кооперації не впливало шкідливо негативне до неї відношення адміністрації чи торговельних кол. Законні не слід уживати, так званої, „мішаної системи“, при якій реґістрації статуту кооперативу попереджає де-коли дозвіл на утворення кооперативу з боку адміністративних органів. Така система практикується, між иншим, в радянській Україні відносно де-яких видів кредитової кооперації. А саме: згідно §§ 10-11 декрету 5/IV-1922 р., статуту нових кредитових кооперативів можуть бути зареґістровані при умові попереднього заключення чи навіть висловлювання згоди на відкриття кооперативу з боку губерніяльного органу Комісаріату Фінансів¹⁾. Таким чином, згаданий спосіб відкриття мусить бути визнаний фіктивно-реґістраційною системою, бо, по істоті, він є системою дозволу.

ФУНДАТОРИ. Далі кооперативному законні слід було-б задовольнятися трьома фундаторами, як мінімум, при якому допустимо утворення кооперативу. Системи сьоми фундаторів, як це вимаґється законами більшости країн; — десяти фундаторів, як це приймає Польський закон; двадцяти (що до кредитових кооперативів) як встановляє Румунський закон, а тим більше 50-ти, як вимаґає, відносно кредитових кооперативів, радянський декрет 5. IV. 1922 року (§ 3), не можуть бути рекомендовані; вони — всі ці системи — в побічному способом гальмувати справу розвитку кооперації.

Але, під час своєї діяльності кооператив мусить мати, принаймні, таку кількість членів, яка давала-б можливість обрати правління та ревізійну комісію, як то встановляє статут.

Закон мусить давати кооперативам, які виникають по статутах, чи по договорах, права юридичної особи, але при умові, що такі статuti, чи договори зареґістровані в належний спосіб.

ПРИВІЛЕЇ. Закон не повинен ставити існуючі кооперативи, відносно торговельно-промислових податків, в умови гірші, ніж в яких працюють приватно — капіталістичні підприємства. Законні не слід давати кооперативам надмірних привілеїв (напр., не слід давати кооперативам субсидій, як це помічалось в б. Австрії). Але закон повинен був-би дати кооперативам такі фінансово-промислово-торговельні полегшення, які виникають з самої істоти їх діяльності, напр., звільнення від податкового мита тої частини прибутку в споживчих спілках, яка розподілюється між членами як премія на забор, і т. и.

СОЮЗИ. Закон мусить ставитися цілком доброзичливо, що до об'єднання кооперативів в союзи. В цьому відношенні не допустимі та-

---

¹⁾ Е. Н. Штандель. Курс Советского кооп. права. Харькiв-Київ 1924.

кі законодавчі норми, які фактично перешкоджають утворенню союзів. Наприкл., вимагання, щоб для зформування союзу було не менше 50 товариств фундаторів (§ 3 Чеського, бувш. австрійського, закону 1903 року), на ділі тільки затримувало розвиток кооперат. союзів серед народів був. Австрії. Як раз навпаки, для зросту союзів слід мінімальну норму фундаторів, яка принята для утворення звичайного кооперативу в складі 3-х осіб, навіть понизити до двох, бо і юридично й практично два т-ва можуть потребувати об'єднання для спільної діяльності, і ніяких не може бути мотивів, щоб їм в тому перешкоджати.

Другою властивістю законодавчих постанов, що до союзів міг-би бути певний дозвіл встановляти в індивідуальних статутах союзів, щоб кожний член союзу мав на загальних зборах уповноважених не рівні права, а більші чи менші, в залежності від кількості членів в місцевому товаристві — членові союзу. Така система цілком відповідає головному принципіві кооперації — надавати право голосу кожному членові місцевого кооперативу.

III.

ЧЛЕНИ. Кооперативи є об'єднаннями осіб, а не капіталів; тому кооперативному законові слід-би постановити, що членами кооперативу можуть бути особи обох полів, право — й діє-здатні. Тільки при таких умовах кооператив зможе добре працювати; тільки тоді він не буде наділяти не рівними правами різні категорії членів; тільки тоді він має надію підняти в своїх членах ту кооперативну свідомість, яка є вищим забезпеченням успіху, прогресу кооперативного руху.

Засвоєний де-якими законами принцип, згідно якому в члени кооперативу допускаються і не повнолітні особи від 17 до 21 років (Рос.-Укр. закон 1917 р., Польський зак. 1920) або від 16 до 21 року (Англійський Ind. and Prov. S. act 1893 р. § 32) є небажаний, бо цей принцип веде до утворення в складі кооперативу двох категорій членів: одної з вищими, другої — з нищими правами... А це — цілком недопустимо.

Відносно неповнолітніх осіб, членів кооперативу — навіть ліберальний англійський закон, надаючи їм, ніби то, всі права, додає, що така неповнолітня особа не може бути ні членом Правління, ні довіреним, ні директором, ні скарбником.¹⁾

Закон може надати статутам право точнійше встановляти ті спеціальні ознаки, які потрібні для того, щоб бути членом даного кооперативу: економічні (ремісники); національні (жиди); релігійні (католики), навіть політичні (сеціал-демократи) і т. и. Було б ліпше, коли-б

¹⁾ ...but shall not be a member of the committee, trustee, manager or treasurer of the society (§ 32 I. a. P. S. a. 1893).

закон висловив свою думку, сприятливу для повної в даному питанні нейтральності, приблизно, сказавши так: „членами кооперативу, коли статут не встановлює іншого положення, можуть бути всі особи, незалежно від професійного, національного, релігійного й політичного їх стану».

Але, закон не може встановлювати категоричного обов'язку для кожного кооперативу приймати в свій склад всіх і кожного. Це привело-б до шкідливих наслідків, і це недоцільно було б робити, бо навіть небажані, з принципової точки погляду, обмеження для вступу в члени релігійного й національного характеру можуть бути з більшою певністю усунені не шляхом категоричних приписів з боку кооперативного закону, а способами зовсім іншого порядку і перш за все, підвищенням загальної освіти.

ВСТУП І ВИСТУП ЧЛЕНІВ. — Закон мусить категорично оголосити, що вступ в кооператив є акт добровільний з боку кожної особи, яка відповідає умовам статуту, що до складу членів; але — акт двобічний, при чому другою стороною є кооператив. Ні система примусового влиття громадян до кооперативів, як то ввели в 1918 р. російські комуністи; ні друга крайність, яку в останні часи засвоїло законодавство 1925 року Аргентини, згідно якому кожна особа має право вступати в кооператив без порозуміння з його органами управління, не можуть бути визнані доцільними чи то відповідаючими природі кооперативу.

ВИСТУП. з складу членів кооперативу повинен також визначатися законом, як безперечне право кожного члена. Але, таке право не може наділяти члена кооперативу можливістю цілком нехтувати інтереси всього кооперативу, і тому — він повинен рахуватися з відповідними точками статуту, який може встановлювати спеціальні умови, що до виступу членів. Статутові закон може також передати і встановлення умов, при яких член кооперативу може бути виключений з нього; це — справа переважно самих членів, а не третіх осіб..

Певне зазначення в законі дня, з якого член вважається вступленим до кооперативу чи виступленим з нього було б недоцільно: це одна з тих деталей, які не слід вводити в закон; законові слід було-б лише вимагати, щоб в індивідуальних статутах про це ясно згадувалося.

IV.

ПРАВА ЧЛЕНІВ. Закон мусить зазначити головні права членів кооперативу і, перш за все, крім зовсім зрозумілого права на користування всіма установами кооперативу, право їх на автономне керування кооперативом. Відціля, між иншим, виникає, що в органи

управління кооперативом окремі члени не можуть призначатися урядом чи якою небудь по-за кооперативом стоячою установою. Кооперативний закон мусить рішуче відкидати приклади в цьому відношенні російсько-українського радянського законодавства, а також закону Угорщини. З цього принципу виникають і інші наслідки, а саме: недопустимість одміняти норми закону адміністративним шляхом. Так, напр., в радянській Україні Головний Кооперативний Комітет — організація переважно адміністративного складу втручається в права членів кооперативів, вимагаючи, без належного титулу в законі, щоб в кооперативах обрання органів управління провадилося одвертими голосуванням, і т. и.

Закон мусить встановляти, що вищим розпорядчим органом кооперативу є загальні збори членів.

Для більш — менш великих, по кількості членів, кооперативів закон повинен передбачати можливість заміни загальних зборів членів зібранням уповноважених. Всім ясно, що в зібранні в де-кілька сот (не кажучи вже про де-кілька тисяч) чоловік раціональне обміркування і рішення ріжних питань дуже утруднене. Довгий час подібна заміна не передбачалася кооперативними законами. Німецький кооперативний закон навіть 1889 року також не передбачав такої заміни. Тільки в 1922 р. воно було дозволено тут для кооперативів з кількістю членів в 3000, але в 1926 р. кількість членів, яка давала кооперативу право замінити загальні збори зібранням уповноважених, була зменшена до 1500¹⁾.

В б. Росії заміна загальних зборів зібранням уповноважених була введена порівнюючи давно; ще з початку нашого віку вона уживалася і в споживчих і в кредитових кооперативах. Це пояснювалося досить великою, пересічно, кількістю членів в російських кооперативах. Це явище починає робитися загальним з кожним роком, особливо — завдяки тенденції утворювати кілька - крамничні кооперативи, пересічна кількість членів окремих кооперативів зростає майже повсюди. І тому — кооперативний закон повинен дати дозвіл на заміну загальних зборів зібранням уповноважених. Але, встановлення деталей такої заміни, закон міг би передати окремим статутам. Навіть кількість членів, при якій така заміна дозволяється, не слід було б зазначати в законі, а коли вже зазначати, то брати невеликий мінімум. Коли в Німеччині закон дозволяє робити таку заміну при 1500 членів, а в російсько-українському законі 1917 року заміна дозволялася вже при 301 членові (§ 36 закону 1917 р.), то ми дали б перевагу нормі останнього закону.

В сучасний мент висовується новий орган головного керування кооперативом, а саме — референдум. Такий референдум прийнятий Манітобським (Канада) кооперативним законом 9-IV 1925 р. (§ 7); він передбачається також проектом загально-американського кооперативного закону (по вимозі 20% членів)²⁾; нарешті, проектом французь-

¹⁾ Суспільство III - IV, 155. Прага 1926.

²⁾ Model Coop. St. Saw (U.S.A. 1922) Sec IX.

кого кооперативного закону 1925 р.

Істотно кажучи, референдум, як спосіб вирішення різних питань кооперативом, мусить бути визнаним гіршим способом, ніж навіть зібрання уповноважених: на останньому є, всеж таки, обмін думок, при якому і рішення можуть бути більш обґрунтовані; а при референдумі рішення дуже часто можуть мати випадковий характер. Проте, кооперативний закон міг би дозволити референдум при умові, що питання, для вирішення яких він може примінятися, повинні точно передбачатися в статуті і його процедура повинна ухвалюватися загальними зборами членів кооперативів.

Крім загальних зборів членів, в кооперативі повинні бути ще, принаймні, Правління та Ревізійна комісія, які обираються загальними зборами і які повинні бути органами колегіальними, бо спосіб одноособового керування не властивий кооперації.

Що-ж до формування цих органів, їх конструкції, розподілу праці, ведення справ — слід дати значну свободу самоопределенню самих кооперативів, вимагаючи, однак, щоб про все було ясно зазначено в статуті. Що до Надзірчої Ради, закон може дати кооперативам право утворювати її факультативно.

Закон мусить категорично сказати, що кожному членові належить в загальних зборах тільки один голос, не дивлячись ні на які обставини.

Тому не можна вважати допустимим ні загальне правило Болгарського кооперативного закону 1907 року, який в § 36 каже, що члени кооперативу з обмеженою відповідальністю можуть мати і більше одного голосу в загальних зборах, але не вище трьох, ні тимчасове допущення мати декілька голосів окремим членам кооперативу по проекту французького загально-кооперативного закону. Особливо закон повинен бути ясним, що до права кожного члена фактично мати голос в загальних зборах. В цьому відношенні недопустима редакція німецького Коопер. закону 1889 р., яка дає підставу для обмеження прав жінок-членів кооперативу — приймати в ньому активну участь шляхом заборони, по статуту жінкам бути присутніми на загальних зборах (§ 43)

Закон може бути не остільки категоричним, що до права членів передавати свій голос при неможливості бути присутнім на загальних зборах. При де-яких умовах, в окремих кооперативах така передача голосу може бути дозволена без порушення кооперативних принципів. Але, закон мусить вимагати, щоб про це ясно було сказано в статуті.

В зв'язку з правом членів на автономне керування кооперативом, міститься і право де-якої частини їх (не менше $\frac{1}{10}$ і не більше $\frac{1}{4}$) вимагати скликання надзвичайних загальних зборів. Про таке право членів повинно бути зазначено в законі.

ОВОВ'ЯЗКИ ЧЛЕНІВ. Що до обов'язків членів кооперативу, то закон перш за все, повинен торкатися справи про відповідальність членів, в де-яких випадках, по втратах кооперативу. В цьому питанні різні законодавства дають приклади не однакового відношення. Німецький кооперативний закон 1868 року визнавав тільки необмежену відповідальність. Аргентинський закон 1925 року й Манітобський закон того ж року приймають тільки обмежену відповідальність. Нарешті, німецький закон 1889 р. визнає вже 3 види відповідальності: обмежену і дві категорії не обмеженої. Ці різні способи різних країн навряд чи можна вважати вдалимими: ні зменшувати способи відповідальності ні деталізувати їх в законі не слід.

Найліпше коли б в законі було сказано, що члени кооперативу повинні приймати на себе відповідальність по втратах кооперативу, чи обмежену, чи необмежену, з тим, щоб про це було ясно зазначено в статуті. Чи слід настановити в законі, щоб обмежена відповідальність не була, згідно редакції статуту, цілком фіктивною?

Щоб уникнути цього, де-які закони встановляють, що вона не може бути меншою, принаймні, двох-кратної суми належного членові паю, коли кооператив-пайовий; чи суми відкритого членові кредиту по активних операціях його з кооперативом; коли-ж статут таких кредитів не передбачає — іншими способами, які повинні знайти місце в статуті. Чи слід вживати таких заходів в законі, щоб надати більшу ясність суті обмеженої відповідальності?

Ні, не слід, бо справа відповідальності це-діло самих членів і, коли її істота не буде задовольняти третіх осіб, від цього більше всього буде почувати незручностей сам кооператив.

Щоб усунути такі незручності, може, прийдеться самому кооперативові підвищити прийнятий розмір відповідальності членів, чому ми знаємо не мало прикладів в минулому кооперації на Україні.

Закон повинен також встановити максимальний термін (не більше 2 років), на протязі якого виступлений з кооперативу член залишається, все ж таки, відповідальним по втратах кооперативу.

Недопустимий порядок, який приймається де-якими законами і згідно якому статути можуть фактично забороняти членам виступати з кооперативу на протязі десятка років.

V.

Постанови закону, які відрізняють кооператив від капіталістичних установ, повинні виглядати так.

КАПІТАЛИ КООПЕРАТИВУ. По 1-е, кооперативний закон може передати цілком на рішення членів кооперативу питання про те, чи кооператив повинен мати, чи він може не мати пайового чи основного

капіталу. Саме життя, сама істота кооперативу, про який йде річ, вкажуть необхідність мати такі капітали чи можливість обходитися без них. Це — діло самих членів...

По 2-е, що до резервового капіталу, законіві слід категорично вимагати, щоб такий капітал складався в кооперативі: призначення цього капіталу — забезпечити кооператив на випадок втрат та гарантувати третіх осіб, які мають діло з кооперативом, а спосіб його формування повинен встановлятися так, щоб не було це важко для незаможних членів, а саме: шляхом відрахування де-яких $\%$ в такий капітал з чистих прибутків кооперативу.

ПАІ. Закон може не обмежувати ні мінімуму, ні максимуму паю, який приймається статутами різних кооперативів.

Мінімум не слід обмежувати [а тим більше не слід встановляти такий великий мінімум, як це робить проект загально — американського кооперативного закону (5 доларів)] через те, що ми вважаємо доцільним дозволяти утворення навіть безпайових кооперативів.

Що-ж до максимуму, то його не слід обмежувати через те, що, звичайно, він не буде й без того великим, бо в більшості — склад кооперативів — менш заможні господарі. Коли-ж по характеру діяльності кооперативу, йому необхідно мати великий пай, то й менш заможні члени можуть його внести шляхом встановлення системи сплати паю неутрудливими ратами. Забороняти великі паї, щоб таким чином припинити утворення псевдо-кооперативів, які складатимуться з великих капіталістів, немає жадної рації: боротьба з псевдо-кооперативами повинна вестися іншими шляхами, про що буде річ в свій час. Але, треба рахуватися з практикою де-яких країн. Так в Англії закон встановляє максимум паю, але він виносить 200 ф. шт.¹⁾, то б то, є недоступним для бідних верств населення. І не давлючись на це, такі норми закону не впливають на поширення в Англії псевдо-кооперативів. А з другого боку і де-хто з англійських кооператорів настоює на підвищенні навіть і зазначеного максимуму паю в законі...

Що ж до проекту загально-американського кооперативного закону (С. А. Ш.) 1925 року, то він встановляє максимум паю в 100 т. доларів, що майже рівновартно тому, як-би зовсім ніякого максимуму в законі не було визначено²⁾.

Але, поруч з цим закон повинен настоювати, щоб статутом була передбачена можливість для членів вносити паї ратами по нормах, встановлюємих самими членами кооперативу і міняємих звичайним шляхом зміни статуту.

Паї повинні бути іменні й не передаємі стороннім особам без згоди кооперативу, бо останній є об'єднання тих осіб, які прийняті персонально до кооперативу, а не тих, які, володіючи капіталами, можуть перекупити пай. З вище зазначеного виникає, що паї не можуть ко-тіруватися на биржі.

¹⁾ Ind. and Provident Societies Act 1893. § 25.

²⁾ Model Coop. State Law [U.S.A. 1922]; Sec II.

ДІВІДЕНД. Закон повинен категорично встановити, що в кооперативах дивіденд на паї повинен бути обмеженим, то б-то, максимум такого дивіденду не може перевищувати де-якого відсотку. Це треба зробити для того, щоб занадто високими дивідендами не давати можливості заможнічим членам збогатитися за рахунок менш заможних, шляхом штучного збільшення чистих прибутків кооперативу.

Але, з другого боку, на паї не слід платити і дуже низкі дивіденди: скласти пайовий капітал де-коли — в інтересах кооперативу, а коли члени на свої паї будуть мати менший $\%$, ніж вони можуть мати навіть на свої ощадження в ощадних касах, то ніякого імпульсу до збільшення пайового капіталу не буде. Тому — в інтересах кооперації слід в законі встановляти максимум дивіденду на паї в розмірі, трохи вищому, проти того $\%$, який платять по вкладах ощадні каси, чи звичайні банки по біжучому рахунку. Такий відсоток в різних країнах хитається від 3 $\%$ до 5 $\%$; і тому максимум дивіденду на паї не повинен перевищувати 5—7 $\%$. Це не значить, що кооператив повинен завше платити на паї дивіденд зазначеного в законі максимуму: де-коли цей дивіденд може бути зменшений, але — це значить, що більше встановленої в законі норми платити не можна.

Розумно встановлена норма максимуму дивіденду на паї є також одним з способів боронити кооперацію від псевдо-кооперативів.

Цілком категорично закон повинен встановити, що кожний член, незалежно від кількості паїв, має в загальних зборах тільки один голос. Така постанова закону також, до де-якої міри, гарантує кооперацію від утворення, під прапором кооперації, цілком капіталістичних установ.

VI.

РОЗДІЛ КООПЕРАТИВОМ ПРИБУТКІВ. Закон — далі — повинен зазначати, що чисті прибутки (*trou-perçus*) повинні розподілятися між членами не по розміру належачих членам паїв, але по розміру операцій, які переводить кожний член з кооперативом.

Це положення повинно міститися в законі, бо це є істотне відрізнення кооперативу від капіталістичних установ. Для того ж, що суди могли ліпше орієнтуватися при вирішенні справ про цю точку статуту, закон повинен був-би дати свою думку про спосіб такого розподілу в головних видах кооперативів. Він міг-би зазначити, що б споживчих спілках розподіл чистих прибутків між членами робився пропорційно сумі, на яку кожний член забрав краму з кооперативу в відчитному році; що в кооперативах по збу т у — пропорційно сумі збутих через кооператив продуктів; в кооперативах по н а б у т т ю — пропорційно сумі набутого через кооператив краму; в кооперативах кредитових — пропорційно сумі відсотків, та провізії, які на протязі відчитного року виплачені кожним членом по позиках, якими він користувався в кооперативі, та по посередничих операціях; нарешті, в ко-

оперативах продукційних — пропорційно участі кожного члена в кооперативі своєю працею.

— Закон повинен давати право кооперативам відраховувати з прибутків ті чи інші відсотки на різноманітні цілі... Але, не слід за-своювати той порядок, який приймається в румунському проекті ко-опер. закону 1925 р. і згідно якому кооперативи повинні робити відрахування на різні благодійні й навіть „спортивні“ цілі.

МАЙНО І КАПІТАЛИ КООПЕРАТИВУ ПРИ ЛІКВІДАЦІЇ, Ми вважаємо не відповідаючими інтересам розвитку кооперації і не виникаючими зовсім з її принципів категоричне вимагання де-яких законів (Польського, Аргентинського й інших), щоб при ліквідації кооперативу рештки майна й капіталів не поділялися між членами, а передавалися на цілі благодійні, чи кооперативні.

Мотивом проти розподілу рештків при ліквідації висовуються побоювання, що сучасні члени кооперативу можуть штучно припинити діяльність кооперативу, щоб збагатитися тими капіталами кооперативу, які склалися зусиллями і передплатами бувших членів кооперативу, з яких де-хто, може, вже й вмер. Де-хто з дослідників питання рішуче висловлюється проти такого розподілу лишків при ліквідації кооперативу. Такої точки погляду держуться, меж иншим, Alfred Nast і Paul Ramadier¹⁾, які бачуть в подібному розподілі лишків при ліквідації факт, що дає право не визнавати за даною установою кооперативного характеру.

Ми не можемо погодитися з такими поглядами. Треба прийняти на увагу й інші мотиви. Треба пам'ятати, що кооператив не є благодійна установа; що його члени відмовляються від де-яких благ на протязі років, щоб дати можливість кооперативові скласти власні капітали... і при ліквідації кооперативу вони мають повне право на такі капітали. Це не значить, що при ліквідації кооперативу такі лишки не можуть бути призначені на які небудь культурні, чи кооперативні цілі; це тільки значить, що членів кооперативу не слід примушувати загодя відмовлятися від своїх прав; не слід навязувати їм так звану *clause de devolution*²⁾. Це і несправедливо і навіть антикооперативно. Між иншим, що до примусового передавання капіталів одного кооперативу, хоч би й зліквідованого другому кооперативові, то він мусить бути відкинутий, як не відповідаючий гідності кооперації.

На нашу думку, лишки, які залишаються після ліквідації кооперативу, це — кристалізована в грошах праця членів кооперативу; це — відорвані від їх споживання шаги та гривні, які цілком їм належать; і повертання таким членам цих лишків — не тільки справедливо, але й зовсім не суперечить кооперативним принципам...

Тому ми гадаємо, що було б значно ліпше, коли б кооператив-

¹⁾ V. La législation coopérative pendant la guerre. Paris. 1920.

²⁾ V. Alfred Nast. Le régime juridique des coopératives.

ний закон дозволяв проводити такий розподіл між членами, перебуваючими в кооперативі в момент ліквідації.

Але, щоб уникнути штучних ліквідацій, які де-коли можуть переводитися членами кооперативу, в цілях збагатитися за рахунок майна й капіталів кооперативу, набутих бувшими його членами, закон міг би внести поправку такого змісту, що кожний член, який виступив з кооперативу на протязі хоч-би п'яти років до початку ліквідації, має право (на протязі двох років) вимагати від конкурсної маси відповідну частину лишків майна та капіталів кооперативу при розділі.

РЕВІЗІЇ — Закон повинен, далі, вимагати, щоб кооператив було ревізовано, принаймні, один раз в два роки, компетентною особою, яка не належить до складу його членів. Ця ревізія є не тільки гарантією поправного ведення справ, що може цікавити третіх осіб, але також підставою для боротьби кооперативів з псевдо-кооперативами. Наслідки ревізії, які містять в собі елементи значного відступу в діяльності кооперативу від кооперативних принципів, могли б дати Союзові привід для підняття перед судом питання про викреслення даного псевдо-кооперативу з кооперативного реєстру.

VII.

ВИСНОВКИ. На підставі всього зазначеного вище, принципи кооперативного законодавства можуть бути зведені до слідуєчих точок.

1. Єдиному загально-кооперативному законові для кожної країни, а по можливості, для всього світу, слід оддати перевагу перед спеціальними законами що торкаються окремих видів кооперації, та поширюються на порівнюючи невелику територію (ріжні штати С.А.Шт.).

2. Кооперативний закон повинен стреміти до того, щоб встановити — а) права кооперативів; б) права й обов'язки їх членів; в) взаємовідношеїння членів між собою, та з кооперативом і г) ознаки, якими кооператив відріжняється від капіталістичних організацій.

3. Головною ціллю кооперативів закон повинен визнавати допомогу матеріальному добробутові своїх членів шляхом організації спільних операцій чи праці своїх членів.

4. Підвищення духовного добробуту членів може входити в обсяг цілей кооперативу, але не повинен бути обов'язковою для нього діяльністю.

5. Кооперативи можуть працювати як по статутах, так і по писаних договорах; по самій істоті кооперативної організації, такі договори мусять бути формальними.

6. Кооперативам, які працюють по відповідаючих вимогам закону статутах слід надавати права юридичної особи.

7. Статут кооперативу мусить містити в собі вказівки про: а) назву кооперативу, цілі кооперативу, місце перебування його Правління; його спеціальні права і обсяг операцій; б) склад членів кооперативу і порядок їх прийому до кооперативу; в) капітали кооперативу й способи їх формування; г) органи управління кооперативом; їхній склад; їхні функції; способи обрання їх членів і внутрішній їх розпорядок; д) рахівництво кооперативу; розподіл прибутків і покриття втрат; е) ліквідацію кооперативу.

8. Законом не слід надавати кооперативам надмірних податкових та інших привілей; але, де-які полегчення відносно платежу зборів при відкритті кооператива, а також податки промислово-торгівельного характеру, закон повинен надавати кооперації.

9. Відкриття кооперативу по статуту мусить переводитися шляхом реєстрації статуту в загальному суді.

10. Мінімальна кількість фундаторів кооперативу може бути встановлена в нормі Трьох осіб (§ 26).

11. Кооператив повинен переводити операції, за для яких він заведений, головним чином, з своїми членами; з не-членами операції можуть переводитися на умовах, які зазначені в статутах і які включають експлоатацію кооперативом не-членів; чисті прибутки з не членів, коли для них вступ в кооператив не вільний, не можуть розподілятися між членами кооперативу.

12. Членами кооперативу можуть бути юридичні особи, а також фізичні обох полів право - і діє - здатні і, коли вони належать до тих категорій осіб, які, згідно статуту кооперативу, можуть бути прийняті до кооперативу.

13. Вступ до кооперативу є двобічний акт, який передбачає добровільну заяву бажачого вступити до кооперативу і прийом його в члени відповідним органом управління кооперативу.

14. Кооператив повинен керуватися автономно самими членами. Обов'язковими органами управління суть: а) загальні збори, де кожний член має тільки один голос; б) Правління і в) Ревізійна комісія; останні два органи обираються першим (а) і коллегіальні.

15. Загальні збори можуть бути замінені зібранням уповноважених на принципах, встановлених в статуті. Референдум дозволяється відносно питань, зазначених в статуті, де слід сказати і про саму процедуру переведення референдуму.

16. Член кооперативу не може передавати право голоса в загальних зборах другому членові, коли в статуті немає протилежної постанови.

17. Загальні збори повинні скликатися, крім Правління та ініціативи інших органів управління кооперативу, також по вимозі, при-

наймні, 1/10 членів кооперативу.

18. Необов'язковість в кооперативі пайового й основного капіталів і обов'язковість резервового капіталу. Останній повинен, між іншим, складатися до необмеженої суми з чистих прибутків шляхом відрахування в цей час капітал не менше 10% таких прибутків щорічно.

19. Необмеженість максимуму паю в кооперативі; але паї, коли вони існують, повинні бути іменні і не можуть ні передаватися стороннім особам ні котіруватися на біржі.

20. Дівиденд на паї не може перевищувати більше, ніж на 2% той відсоток, який платиться пересічно в данній країні по вкладах в ощадних касах.

21. Розподіл чистих прибутків між членами повинен робитися в споживчих кооперативах — пропорційно сумі, на яку даний член у відчитному році забрав краму; в кооперативах по набуттю та збуту — пропорційно сумі відповідно набутих чи збутих кожним членом через кооператив продуктів; в кредитових кооперативах — пропорційно сумі відсотків та провізії, які на протязі відчитного року виплачені кожним членом по позиках, якими він користувався в кооперативі, та по посередничих операціях; в кооперативах продукційних — пропорційно тої участі, яку приймає кожний член в кооперативі своєю працею.

22. Відповідальність членів кооперативу по втратах останнього може бути необмежена чи обмежена. При обмеженій відповідальности принцип встановлення її розміру для кожного члена повинен бути ясно зазначений в статуті.

23. Відповідальність виступлених членів по втратах кооперативу, коли статут не встановляє меншого терміну, може мати місце на протязі не більше п'яти років для будівельних — і не більше двох років для всіх інших кооперативів.

24. Допустимість розподілу лишків майна і капіталів кооперативу при його ліквідації між сучасними членами і тими, які перебували в складі його членів на протязі п'яти останніх років перед приступом до ліквідації.

25. Обов'язковість для кооперативу бути обрешізованим не менше, принаймні, одного разу в два роки компетентною особою, яка не входить в склад його членів і яка призначена відповідними Союзом, чи судом.

26. Об'єднання кооперативів в союзи повинно допускатися на тих же загальних підставах, як і утворення місцевих кооперативів, з тим одначе, що — а) для утворення союзу досить двох фундаторів — кооперативів; б) в зібранні уповноважених союзу окремі його члени — місцеві кооперативи можуть мати ріжну кількість голосів, а саме: пропорційно кількості індивідуальних членів, які входять в даний місцевий кооператив.

